

ČRNO JADRO

Beno Zupančič

Ladja je izplula iz Port Saida na pot v Aleksandrijo. Ob devetih zvečer so še videli otožno Lessepsovo senco in oranžne luči ob prekopu. Kuharski vajenec, šestnajstleten fant v progasti majici, je slonel na krovu in vprašal radiotelegrafista:

— Zakaj neki imajo ravno oranžne luči?

Radiotelegrafist, ki je bil zmeraj nekam vzvišeno razpoložen, je posmrknil in odgovoril:

— Iz ljubosumnosti. Sicer pa — kaj te briga! Ko boš dovolj star, se ti bo vse razodelo.

— Kaj vse? je plaho vprašal fant.

— Molči, je rekel radiotelegrafist, vtaknil roke v žepe, skomignil z rameni in molče odšel.

Noč je bila zvezdnata, mesečna, zvezde so se zdele fantu kakor gumbi na ženski večerni obleki in mesec kakor ne popolnoma okrogla bela broška.

Imel jo je v kajuti, skrito v lesenem kovčku. Kupil jo je bil v neki trgovinici v Beirutu, prepričan, da jo bo podaril deklici, ki mu je že dolgo vznemirjala srce. Komaj pa se je vrnil s tiste poti, je z bridkostjo spoznal, da jo je kupil zaman. Spravil jo je nazaj v kovček in zdaj je že leto dni čakal prilike, da bi jo podaril. To čakanje ga je delalo otožnega. Povedal je o tej svoji broški kuharju, kuhar pa drugim, pa so se mu režali, samo kapitan mu je rekel: »Spravi jo. Pride čas, ko jo boš podaril s srcem vred.« Zato je imel fant kapitana rad.

Kapitan je bil samosvoj človek in že zdavnaj enkrat je bral roman o Tristanu in Izoldi. Od takrat si je zapomnil samo še to, da se nikakor nista smela ljubiti in da je črno jadro zakrivilo njegovo smrt. Mornarji so ga imeli za normalnega človeka, ki je bil samo sem in tja čudaški. Nekoč se je pri steklenici vina spomnil drugi krmilar in rekel: »Naš kapitan svojih besed, trditev ali povelj nikoli ne utemeljuje, ste opazili?« Vsi so pomislili in priznali, da ima prav. Ampak to ni bilo tako pomembno, da bi se zaradi tega vznemirjali. »Če bi ga dobro poznali,« je dodal kuhar, »bi morebiti razumeli. Saj je res neumno, če mora človek venomer kaj razlagati ali utemeljevati. Kakor jaz, ki moram učiti fanta, kako naj skuha juho.«

Prvi krmilar, ki je bil v službi do polnoči, se je s hrbtom naslonil na steno za seboj, zlagoma obračal krmilno kolo in od daleč in zviška opazoval svetlečo zelenkasto konico busolne igle. Včasih je pogledal tudi h kapitanu, ki je stal na pragu komandne kabine. Ni mu videl obraza, samo črno senco, ki jo je obrobljal ovratnik bele srajce. Čez čas je kapitan vprašal:

— Pero, ali so te kdaj ogoljufali?

Krmilarju se je zazdelo, da je v njegovem glasu kaplja tesnobe.

— Kapitan, je odgovoril, dostikrat. Kako naj bi preštel?

— Kdo te je ogoljufal?

— Kdo, se je nasmehnil krmilar. Imel je kozav obraz z drobnimi očmi. Kdo neki: gospodarji, prijatelji, ženske...

— In zakaj si se pustil goljufati?

— Zakaj, kapitan? Kaj pa naj človek stori, če so ljudje goljufivi. Stisneš zobe in si misliš: k vragu!

Kapitan se je sunkoma obrnil. Krmilarju se je zazdelo, da bo nekaj rekel. Opazil je, da se mu oči nenavadno svetlikajo. Morebiti od mesečine, je pomislil, od blišča, ki prihaja skozi komandno okno. Ampak kapitan je brez besede stopil h komandnemu kolesu in zasukal ročico na POLNO HITROST. Čez čas se je ročica škripaje vrnila v osnovni položaj, kar je pomenilo, da je strojni častnik sprejel ukaz, in kapitan je stopil iz kabine. Naslonil se je na bočno palubno grajo in sklonil glavo. Krmilar je pogledal za njim. Beli ovratnik se je razločno svetlikal, glave pa ni bilo videti. Kakor da nima glave, je osuplo pomislil. Kakor da mu je padla čez krov.

Noč je bila mirna, morje pa mrtvo. Nekje je moralo biti neurje in morje se še ni pomirilo. Kapitan je gledal v valove, ki so pljuskali v ladijski bok, se prevračali in razpenjeni padali nazaj. Na jamboru sta goreli rdeča in zelena signalna svetilka. Ladja se je rahlo valjala in kapitanu se je zdelo, da jo nosi v nenavadnem ritmu.

Komaj se bo zdanilo, si je rekel, bomo tam. Ob osmih bo konec pristaniških ceremonij, ob devetih bom že tam. Ali bom res ob devetih že tam?

— *Taam*, so rekli stroji v ladijskem trebuhu, ko jih je strojnik pogнал v polno. Ko da se jim je nenadoma zaletelo.

Takrat se je prikazal na palubi kuharček in obstal. Kapitan se ni obrnil:

— Zakaj ne spiš?

— Hladim se, je tiho odgovoril fant.

— Ob štirih naj bo pripravljena kava, je rekel kapitan, ki se še zmeraj ni obrnil. Fant je osuplo gledal, ker mu ni videl glave.

— Bo, je kratko odgovoril in odšel. Kapitan je prisluhnil copotu njegovih bosih nog.

Kmalu nato je počasi odšel v spodnje prostore, v svojo kajuto. Prižgal je luč in vzel iz miznice dnevnik. Luč je metala sive sence po debelih listih, ko ga je odprl. Sedel je in napisal: *15. avgusta. Jutri bom tam. Kaj naj storim? Ali naj grem ali naj ne grem?* Nekaj časa je gledal črke, ki so plesale po hrapavi papirni površini, ko da čaka odgovora. Ko ga ni bilo, je zavzdihnil in pripisal: *Zakoni, ki vladajo človeku, se ne ujemajo s tistimi zunaj njega.* Zaprl je knjigo, jo zaklenil v predal in vstal. Nad posteljo je visela slika v okroglem okviru. Bila je podoba mlade ženske mandljevih oči. Odprl je omarico pri postelji, vzel iz nje podolgovato steklenico ruma in velik kozarec iz modrega brušenega stekla. V prozornih valovih se je kopala nedosegljiva morska deklica. Natočil si je do vrha in na dušek spil. Položil je kozarec nazaj v omarico, snel sliko s stene, bežno obrisal prah s stekla, odprl okno in jo vrgel v morje.

Opolnoči je prvega krmilarja zamenjal drugi. Prvi je rekel drugemu:

— S kapitanom je nekaj narobe. Aleksandrija, kaj misliš? Vedno je bilo, kakor da se vrača domov, zdaj pa ... bodi pazljiv!

— Ah, je rekel drugi, suhljat človek, ki mu ustnice niso pokrivala zob. — Ni se bati. Morska bolezen. Vsi smo ji podvrženi, kadar se vračamo v kraje, kjer smo pustili kos srca. Lahko noč, Pero!

— Lahko noč, Mika!

Kapitan je spet slonel zunaj in Mika ga je postrani opazoval. Mesca ni bilo več videti, pač pa je videl zvezde, kako so se krušile. Tako se tudi skrušijo, je pomislil. Nikoli ne bomo pluli brez skrbi. Človek krmari, podoben čudodelcu, in vendar ga je, kakor zvezd, vsak dan manj. Vse busole ne veljajo nič, in vsa krmila ne veljajo nič, če človek odpove. In tudi to se zgodi slej ko prej vsakomur.

Pogledal je spet kapitana, ki se je zdel kakor nepremična temna gmota, sklonjena nad brezno neznanega.

Vtem je tiho prišel s premca prvi častnik in se naslonil na rob komandnega okna. Bil je čokat, redkobeseden kakor kapitan, ampak z njim si nista bila kaj prida na roke.

— Kako je, Mika? je vprašal. Ali se ti ne spi?

— Ne, je rekel Mika. Nikoli nisem zaspan, kadar sem v službi. Človek se privadi.

— Morje je čudno, je rekel častnik. Že nekaj časa ga opazujem. Zdi se mi, da so valovi spremenili smer.

— Saj že vidimo svetilnik ob ustju Nila, je rekel krmilar.

— Že dolgo ga opazujem, je rekel častnik. Zdaj ga bomo gledali vse do zore.

Tedaj sta se oba hkrati ozrla. Kapitan se je bil ob ograji vzravnal, dvignil roke in naglas spregovoril. Častnik se je naglo ozrl v krmilarja. Hotel je stopiti na vrata, pa si je premislil. Primaknil se je k bočnemu oknu in pogledal skozenj. Nekaj vidi, je osuplo pomislil in napel oči. Morje se je dvigalo izredno visoko, s komaj opaznimi penami po grebenih valov. Dvigalo se je in padalo v globočino, ki je ni mogel določiti. Zazdelo se mu je, da jo je začutil v srečju, in vztrepetal. Kapitanove roke so bile še vedno dvignjene, ne da bi mogel razpoznati, ali v začudenju ali v grožnji.

Nekaj vidi, je zašepetal in razložil v temi redke, bele Mikove zobe. V jamborih so tenko zažvižgale žice, kakor bi se oglasil neznan nočni ptič.

Ko je kapitan spustil roke in se obrnil, se je častnik nehote odmaknil od okna. Hip nato ga je zagledal v okviru vrat. Bilo je, ko da kaj premišljuje ali išče. Kaj premišljuje, je bliskoma pomislil, kaj neki išče? Vtem se je kapitan sunkoma zganil, stopil h govorilni cevi in s hripavim glasom spregovoril:

— Razpnite črno jadro! Nemudoma!

Častnik se ni niti premaknil, ko je tiho rekel:

— Saj nimamo jader, kapitan!

Kapitan ga ni pogledal.

— Vseeno. Razpnite črno jadro! Nemudoma! Razpnite črno jadro, prekleto!

Obrnil se je, odhitel ven, slišala sta ga preklinjati. Z obema rokama se je krčevito prijel za ograjo in se zastrmel na morje.

Častnik je pogledal krmilarja, stopil h govorilni cevi in polglasno rekel:

— Strojnica? Tu prvi častnik. Kapitan je zbolel. Poslušajte moja povelja. Izklopil bom govorilno cev. Pazite na komande.

Zmešalo se mu je, je pomislil krmilar. Pogledal je v busolo in spoznal, da ga je zaneslo s poti. Hitro je obrnil krmilo in strahoma vprašal:

— Ali se mu je zmešalo?

Častnik je molčal in pritiskal obraz tesno k oknu. Krmilar je začutil, kakor bi se mu po hrbtu penili hladni grebeni valov. Pogledal

je spet h kapitanu, ki je bil še zmeraj pri ograji. Ampak zdaj ga je slišal, kako na ves glas govori:

— Prinašam ti smrt, prekleta! Slišiš! Razobesil sem črno jadro! Umri! Ne morem več... deset let... zdaj ne morem več... beži!

Častnik je začel tesnobno šepetati:

— Zdelo se mi je, da bo tako... saj je moralo tako priti. Če obiskuješ kakšno žensko deset let... enkrat na mesec... enkrat na pol leta... kakor pač pride, ne da bi pomislil, da ni samo tvoja... je to mornarska naivnost, ki se kmalu sprevrže v sovraštvo... On pa je šele zdaj... zdaj... po toliko letih... postal ljubosumen...

Kapitan je zarjul nekaj nerazumljivega. Oba sta onemela.

— Pazi na smer, je tiho rekel častnik. Nato je preizkusil komande, če delujejo, in dodal:

— Ne ugovarjaj mu. Kakor da ni nič. Tako bo še najbolje.

Ladja je začela posrtavati in zvezde so se dvigale in spuščale. Častnik je stopil na prag in zaklical:

— Kapitan, kapitan! Razobesili smo črno jadro!

— Hvala, se je oglasil kapitan, ne da bi se obrnil. Častnik se je nasmehnil in pogledal krmilarja:

— Tako bo treba ravnati. Zjutraj bo bolje.

— Tudi to je morska bolezen, je rekel krmilar in si oddahnil.

— O tej bolezni, je rekel častnik, zdravniki ne pišejo. Zoper to bolezen je edino zdravilo starost.

Krmilar se je otožno nasmehnil. Častniku se je zdel podoben žalostnemu hudiču.

— Starost ni nobeno zdravilo, je navsezadnje premišljeno odgovoril, starost je — smrt.

Kapitan je slonel na ograji. Po čelu so se mu nabirale potne kapljice. Ladjo je močno zibalo, ker je bila skoraj prazna. Črno obzorje se je sunkoma dvigalo in padalo. Ko da vzletavajo črni ptiči, drug za drugim, in letijo čezenj, ne da bi mu bilo dano razumeti njihovo grozljivo govorico. Po grebenih valov pa se izgubljeno sprehaja njegovo življenje — kakor v sanjah je razločno videl sam sebe, z lučjo, ki so jo gasili vzbuhi valov. Nemočna igračka valov je, valov, ki jemljejo svojo moč od kdovekod in od vsepovsod, in luč ni več luč, ampak slepilo. Vse je samo senčna podoba nečesa, kar je bilo še pred kratkim razločno, kar pa je že mimo. Kakor da ga ni bilo in ne bo po njem

ostala niti sled. Privid nejasne slutnje, ki je že dolgo prihajala v goste, najraje takrat, kadar ni bilo videti s krova ne ladij ne kopne zemlje.

— Ah, je obupano zastokal in zaprl oči.

— *Aaah*, so rezko ponovili valovi ob boku in se prevrnili nazaj v globočino.

— Črno jadro prinaša smrt, je strahoma zašepetal.

Zaslišal je, kako je zaplahutalo, prenapeto od žalosti in sovraštva. Spreletelo ga je mrzlo in zoprno.

— Krmilar, krmilar! je zavpil. Obrni za sto osemdeset stopinj! Čez čas je začutil, kako se ladja suče.

— Hvala, je zamrmral in se zlomljen naslonil na ograjo.

Krmilar je pogledal častnika:

— Skrenil sem za dvajset stopinj. Kmalu jo spravim nazaj. Ali ne vidi svetilnika?

— Sploh nič ne vidi, je rekel častnik. Verjetno je pil. Sploh ne sme piti, ker je imel razbito glavo.

Po stopnicah se je vzel na krov radiotelegrafist in rekel kapitanu:

»Sporočili so, da ostanemo v Aleksandriji osem dni. Naložili bomo dva tisoč ton bombaža.

Kapitan se ni obrnil. Popravil si je lase s čela in besno rekel:

— Sporoči: V Aleksandriji ostanemo samo toliko, da vzamemo nafto. Želim, da mi — preden se vrnem — pripravijo odpoved. Lahko greš!

Radiotelegrafist je zaspano skomignil z rameni in stopil v komandno kabino. Častnik se mu je nasmehnil:

— Sporoči: Vse v najlepšem redu. Ali ne vidiš, da ga je prijelo? Morebiti bo zjutraj bolje.

Krmilar, ki je počasi vračal ladjo v pravo smer, je rekel:

— Nič ne bo boljše. Če bi imel ženo in otroke... morebiti... tako pa...

Radiotelegrafist se je zaničljivo nasmehnil, pocmokal z ustnicami in pokazal drobne, rumenkaste zobe:

— Fest beštja, ti rečem. Dolgo ga je držala. Nikoli ne bo pozabil nanjo.

— Ah, je rekel častnik in pogledal mimo njega, kako govoriš! Vi babjaki nimate srca.

Radiotelegrafist se je pristrčno zasmel:

— Mlad si še. Zakaj ga ne spravite v kajuto? Naj se prespi.

— Bi se ti ruval z njim? se je posmehnil častnik. Še zmeraj stoji ko jambor. Ne premakneva ga ne ti ne jaz skupaj.

Ko se je zaspital dan, morje se je za spoznanje pomirilo, je kapetan molče odtaval v svojo kajuto. V kajuti se je ozrl, kakor bi kaj iskal. Nad posteljo je ostala na steni samo temna okrogla sled. Podrgnil je z roko po njej, da bi zbrisal senco spomina. Zdrznil se je, prepričan, da ga nekdo opazuje. Bilo je samo okno, podobno kalnemu sivemu očesu. Odprl ga je, vzel dnevnik iz miznice, sedel in zapisal:

16. avgusta. Mornar živi na ladji, človek drugje. Kakor hitro ostane ves na ladji, je z njim končano.

Ne bi smel piti. Bledlo se mi je. Razobešal sem črna jadra. Fantje so se delali, kakor da ni nič. V Aleksandriji ostanemo osem dni. Naložili bomo bombaž. Ne bom šel v mesto. Sploh ne bom šel v mesto.

Nikoli nisem preveč verjel knjigam — zdaj imam občutek, da bi lahko postal pirat.

Vrnil se je v komandno kabino in vprašujoče pogledal krmilarja:

— Je kaj narobe, Mika?

— Nič, kapitan, je tiho odgovoril krmilar. Pod očmi so se mu delale gube utrujenosti.

— Kave, je ukazal v govorilno cev in se umaknil mimo krmilarja v kapitansko sobico, kjer je bil čez vso mizo prepet zemljevid.

Kavo mu je molče prinesel kuharček. Ko je že hotel oditi, ga je ustavil kapitanov utrujeni pogled:

— Ti, prinesi mi tisti medaljon, ali kaj je že!

— Broška, je tiho rekel fant. Ampak čemu, kapitan?

— Prinesi, je kratko ponovil kapitan.

Fant je odšel in se čez čas vrnil.

— Tu je, kapitan.

Potem je gledal pod kapitanove zagorele prste, kako so nemirno božali zelenega skarabeja, vdelanega v okrogel kos slonovine. V njegovih čistih očeh je bila iskra strahu.

— Odpri okno, je ukazal kapitan.

Fant je ročno odvrtil okno, ne da bi mu nehal gledati pod prste. Ampak kapitan se ni niti ozrl. Čez čas je samo stegnil roko in zagnal broško skozi okno. Preden je utegnil fant kaj reči, je potegnil iz žepa šop zmečkanih dolarskih bankovcev in rekel:

— Boljše bo, da nikoli ne pride tisti čas. Vsak spomin je zastonj. Zdaj je še čas, da postaneš pameten.

Fantu so stopile solze v oči:

— Kapitan..., je zajeceljal.

— Vzemi denar, je odsotno rekel kapitan. S tem si kupiš tri obleke. Brošk pa ne kupuj več. Lahko greš!

Komaj je fant stopil čez prag, se je za mestom dvignilo sonce. Od njega se mu je krvavo zableščalo v solznih očeh.

Kapitan pa je rekel začudenemu krmilarju:

— Naj le joče zdaj, zato mu ne bo treba pozneje.

Iz sivih voda so se počasi dvigale temne gmote Kleopatrinega mesta, obrobljene s škrlatom. Kapitan se je zdrznil, priprl oči in zasukal komandno ročico na POL HITROSTI.

SINETU*

za tretji rojstni dan 1954.

Ivan Minatti

Smejva se, sine, smejva,
a žalost deniva v kraj.
Bodiva židane volje
za naprej in nazaj —
židane, kot se spodobi:
saj je tvoj rojstni dan.
Od jutra že očka pije,
ker danes je velik dan.
Pije. Od sreče in žalosti,
ker si prišel na svet.
Na zdravje, fant moj! Na zdravje
tvojih mladih let.
Treh let v tem podstrešnem brlogu,
zbitem za silo iz desak,
kjer vera v ljudi umira
in trka obup na prag,
kjer je obstalo življenje,
kjer čakamo kakor Job
v gnoju, da nam poslednjo milost
izkaže vrag ali bog...

* Pesem je iz zbirke »Prišla bo pomlad«, ki izide v kratkem pri Slovenskem knjižnem zavodu.